

# BİR HAK OLARAK ÜCRETSİZ OKUL YEMEĞİ: TÜRKİYE VE DÜNYA DENEYİMLERİ RAPORU

EKİM 2025

## Giriş

Bu rapor, Türkiye’de her çocuğun okulda en az bir sağlıklı, dengeli ve ücretsiz öğün yemeğe erişim hakkının, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu temel bir kamusal sorumluluk ve insan hakkı olduğunu savunmaktadır. Ücretsiz okul yemeği, yalnızca bir sosyal yardım değil; eğitimde fırsat eşitliği, çocuk sağlığı, toplumsal adalet ve sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir kamu politikası aracıdır. **Eğitim hakkı, ancak çocukların aç olmadığı bir okul ortamında anlam kazanabilir.**

Türkiye’de milyonlarca çocuk okul çağında olmasına karşın, düzenli ve besleyici gıdaya erişememektedir. **TÜİK, TEPAV ve UNICEF verileri;** çocuk yoksulluğunun arttığını, her dört çocuktan birinin okula aç gittiğini ve bu durumun eğitim başarısı, devamsızlık oranları, sağlık göstergeleri ve sosyal uyum üzerinde ciddi etkiler yarattığını göstermektedir. Bu tablo, çocukların yaşam hakkının, eğitim hakkının ve fırsat eşitliğinin aynı anda ihlal edildiğini ortaya koymaktadır. Aç bir çocuk ne öğrenebilir ne gelişebilir ne de geleceğini inşa edebilir.

Dünya genelinde 100’den fazla ülke, okul yemeği programlarını kamusal eğitim sisteminin ayrılmaz bir bileşeni olarak uygulamaktadır. **Brezilya, Finlandiya, Şili, Hindistan, Kenya, İsveç, Pakistan, Küba, Güney Kore, Nijerya, İspanya, İtalya, Tanzanya, Uganda, Almanya, Birleşik Krallık, ABD** gibi ülkelerde okul yemeği, devlet bütçesiyle finanse edilmekte; yerel üreticiler, kadın kooperatifleri ve çiftçi birlikleriyle iş birliği içinde yürütülmektedir. Bu ülkelerde okulda beslenme, yalnızca açlığı gidermenin değil, aynı zamanda **ekonomik kalkınmanın, kırsal üretimin, toplumsal dayanışmanın ve demokrasinin güçlendirilmesinin** bir aracı haline gelmiştir.

Türkiye’de ise ücretsiz okul yemeği konusu uzun süredir kamuoyunun gündeminde olmasına rağmen, uygulamalar sınırlı bölgelerde, kısa süreli pilot projelerle sınırlı kalmış; bugüne dek kapsamlı, evrensel ve kalıcı bir programa dönüşmemiştir. Çocukların en temel hakkı olan beslenme hakkı, hâlâ **dönemsel bütçelere, siyasi tercihlere ve bölgesel imkânlara bağlı biçimde** yürütülmektedir. Oysa bir çocuğun tok olup olmaması, hiçbir koşulda siyasetin konusu olamaz; bu, devletin varlık nedenidir.

**Bu rapor, Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu’ nun çalışmaları, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu’nun “Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün mü? Farklı Ülke Modelleri ve Türkiye’ye Yönelik Öneriler” başlıklı raporu ve Menekşe Tokyay’ ın *Karnım Zil Çalıyor* adlı kitabından hareketle hazırlanmıştır. Ücretsiz okul yemeği, yalnızca açlık sorununa değil; eğitimde eşitsizlik, yoksulluk döngüsü, sağlık sorunları ve toplumsal cinsiyet adaletsizliği gibi çok katmanlı krizlere çözüm sunan hak temelli bir kamusal politika olarak ele alınmaktadır. Her çocuğun tok, sağlıklı ve eşit koşullarda eğitim gördüğü bir Türkiye mümkündür; mesele kaynak değil, irade meselesidir. Bu rapor, o iradeyi kurumsallaştırmanın yol haritasını sunmaktadır.**

## **1. Bir Hak Olarak Beslenme ve Okul Yemeği**

Beslenme hakkı, insanın en temel yaşam hakkının ayrılmaz bir parçasıdır.

Hiçbir çocuk, yaşadığı ülkenin ekonomik koşulları, ailesinin gelir düzeyi ya da coğrafi konumu nedeniyle aç kalmamalıdır.

**Sağlıklı, yeterli ve düzenli beslenme**, çocukların bedensel gelişimi kadar bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin de ön koşuludur.

Bu nedenle çocukların beslenme hakkı, yalnızca bir sağlık meselesi değil; **eğitim hakkının, yaşam hakkının ve toplumsal eşitliğin** de asli bileşenidir.

Beslenme hakkı kadar yaşamsal bir diğer hak da **temiz içme suyuna erişim hakkıdır**.

Suya erişim, sağlıklı beslenmenin ve hijyenin ön koşuludur; çocukların sağlığı, okul başarısı ve gelişimi doğrudan bu hakla ilişkilidir.

Okullarda çocukların güvenli, içilebilir suya erişimi sağlanmadan, beslenme hakkı da tam anlamıyla gerçekleşmiş sayılmaz.

Türkiye, 1989 yılında kabul edilen ve 1990’da taraf olduğu **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS)** ile her çocuğun yeterli beslenme hakkını koruma taahhüdünde bulunmuştur.

Sözleşmenin 24. ve 27. maddeleri, çocukların sağlıklı büyüme ve gelişmeleri için **beslenme ve temiz suya erişim hakkını** açık biçimde güvence altına alır.

Ancak uluslararası taahhütlerin varlığı, bu hakların fiilen hayata geçmesini garanti etmemektedir.

Nitekim Türkiye’de 1961 Anayasası’nda yer alan “gıda hakkı” kavramı, 1982 Anayasası’ndan çıkarılmış; böylece beslenme ve suya erişim, açık bir anayasal hak olmaktan uzaklaşmıştır. Bu durum, çocukların en temel yaşam haklarının hâlâ **politik tercihlere ve dönemsel programlara bağlı** bir alan olarak kalmasına yol açmıştır.

Oysa **sağlıklı beslenme ve temiz suya erişim bir ayrıcalık değil, en temel insan hakkıdır.**

Hele ki nüfusunun dörtte birini 18 yaş altı çocukların oluşturduğu, 86 milyonu aşkın bir ülkede bu hak, yalnızca ahlaki değil; aynı zamanda politik ve kamusal bir zorunluluktur.

Bir çocuğun okulda doyması, güvenle su içebilmesi, onun öğrenebilmesi, sağlıklı büyüebilmesi ve geleceğini kurabilmesi anlamına gelir.

Aç gelen ya da temiz suya erişemeyen bir çocuğun dikkatini toplayamaması, başarısızlıkla özdeşleştirilmesi ve okuldan kopması; yalnızca bireysel değil, **kamusal bir başarısızlıktır.**

Dünya genelinde yapılan araştırmalar, çocukların düzenli ve dengeli beslenmesinin hem **zihinsel performans**, hem **davranışsal gelişim**, hem de **akademik başarı** üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, çocukların ücretsiz, sağlıklı ve sürdürülebilir biçimde beslenmesinin, onların potansiyellerini gerçekleştirmeleri için zorunlu olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu nedenle ücretsiz okul yemeği politikası, çocukları “yardım alıcı” değil, **hak sahibi bireyler** olarak tanıyan sosyal devlet anlayışının en somut ifadesidir.

Bugün çocuk açlığı ve yetersiz beslenme yalnızca yoksul ya da az gelişmiş ülkelerin değil, **ekonomik eşitsizliklerin derinleştiği tüm toplumların** ortak sorunudur.

Türkiye de bu küresel eğilimin dışında değildir; ekonomik kriz, gıda enflasyonu ve sosyal politikaların zayıflığı, çocukların beslenme koşullarını doğrudan etkilemektedir.

Çocuk yoksulluğu, eğitimde eşitsizlik, sağlıkta adaletsizlik ve sosyal dışlanma birbirini besleyen bir döngü haline gelmiştir.

Bu rapor, bu döngüyü kırmak için **okul yemeği politikasını bir hak, bir sosyal adalet ve bir demokrasi meselesi** olarak yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır.

Ücretsiz okul yemeği, yalnızca açlığın değil; **yoksulluğun, eşitsizliğin ve umutsuzluğun** da karşısında kamusal bir direniş biçimidir.

Bir ülkenin çocukları doyuyorsa, suya erişebiliyorsa, o ülke gerçekten sosyal devlettir.

Ve sosyal devlet, vatandaşına sadaka değil, **hak temelli yaşam güvencesi** sunar.

## 2. Türkiye’de Okul Yemeğine Duyulan İhtiyaç

Türkiye’de çocuk yoksulluğu, yalnızca ekonomik bir gösterge değil; **eğitimde eşitsizliğin, sağlıkta adaletsizliğin ve toplumsal dışlanmanın derin bir yansımasıdır.**

TÜİK’in 2022 verilerine göre, **18 yaş altı 22,5 milyon çocuk**, ülke nüfusunun yaklaşık **%26,5’ini** oluşturmaktadır. Bu çocukların büyük bölümü okul çağındadır.

**İstanbul Planlama Ajansı’nın 2023 raporu**, her dört çocuktan birinin **okula aç gittiğini** ortaya koymuştur.

Bu tablo, yalnızca açlığı değil; **eğitime erişimde, başarıda ve fırsatlarda yapısal bir eşitsizliği** de gözler önüne sermektedir.

Yetersiz beslenme, çocukların okulda öğrenme süreçlerini doğrudan etkiler. Aç gelen bir çocuk, derse odaklanamaz; dikkat süresi kısılır, hafıza ve motivasyon zayıflar.

Buna karşılık, **beslenme desteği alan çocuklar** daha düzenli okula devam eder, başarı düzeyleri yükselir ve okuldan kopma riski azalır.

Bu nedenle **ücretsiz okul yemeği**, yalnızca bir sosyal politika değil; **eğitimde fırsat eşitliği ve çocuk refahı politikasının temel aracıdır.**

## 2.1 Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Okul Devamlılığı Açısından Okul Yemeğinin Önemi

Okul yemeği, yalnızca çocukların beslenme hakkını değil; **eğitimde fırsat eşitliği ve okulla kurdukları bağı** da güçlendiren bir sosyal politikadır.

Birçok ülke deneyimi göstermektedir ki:

**“Okulda yemek = okul bağı ve devamlılık”** denklemi, eğitimin sürekliliğini sağlamada en güçlü toplumsal araçlardan biridir.

Aç gelen çocuk derse odaklanamaz, dikkat süresi kısılır, öğrenme kapasitesi düşer ve okuldan kopma riski artar.

Düzenli beslenen çocuklar ise devamsızlık oranlarını azaltır, başarı düzeylerini yükseltir ve okul ile duygusal bağlarını güçlendirir.

Okulda yemek, çocuğun kendini okul topluluğunun bir parçası olarak hissetmesini sağlar; aidiyet duygusunu artırır.

**Bilimsel veriler bu ilişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır:**

- **UNICEF (2023)** verilerine göre, okulda düzenli yemek verilen bölgelerde çocukların devamsızlık oranı %30, okul terk oranı %20 azalmaktadır.
- **ILO (2022)** raporuna göre, okul yemeği programlarının uygulandığı ülkelerde **çocuk işçiliği %10–35 oranında azalma göstermektedir.**
- **Hindistan’ın Mid-Day Meal Scheme** uygulaması, yalnızca üç yılda **10 milyon çocuğun okulda kalmasını sağlamış**, kız çocuklarının devamsızlık oranını **%17 düşürmüştür.**
- **Brezilya Ulusal Okul Beslenme Programı (PNAE)**, kırsal bölgelerde çocuk işçiliğinde **%14’lük bir azalma** yaratmıştır.

Türkiye’de de benzer bir tablo söz konusudur.

**TÜİK 2021 Çocuk İşgücü Anketi’ne** göre, Türkiye’de **720 bin çocuk ekonomik faaliyetlerde** çalışmaktadır; bu çocukların büyük kısmı ilköğretim çağındadır.

Çocukların çalışmaya başlamasının en önemli nedenleri arasında **aile gelirine katkı sağlama** ve **okul masraflarını karşılayamama** yer almaktadır.

Bu tablo, **beslenme desteği ile eğitimde kalıcılık** arasında doğrudan bir ilişki olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bir çocuğun karnını doyurmak, onu sokaktan sınıfa; işten eğitime döndürmenin en etkili yoludur.

Okul yemeği uygulamaları bu yönüyle yalnızca bir sosyal destek değil; **çocuk işçiliğini önleyici, eğitimde fırsat eşitliğini sağlayıcı** bir kamu politikasıdır.

**Devletin çocukları eğitime “zorunlu” kılması, onların temel gereksinimlerini — özellikle de beslenmeyi — karşılama yükümlülüğünü beraberinde getirir.**

Bir çocuğu aç bir şekilde sınıfta oturtmak, eğitim hakkını biçimsel olarak tanıyıp **özünü ihlal etmek** anlamına gelir.

Okul yemeği bu nedenle bir yardım değil; **eğitim hakkının fiilen yaşama geçirilmesidir.**

## **2.2 Sağlık, Gelişim, Beslenme Yetersizlikleri ve Obezite ile Mücadelede Okul Yemeğinin Önemi**

Okul yemeği, çocukların **fiziksel, zihinsel ve bilişsel gelişimini** destekleyen en güçlü kamusal araçlardan biridir.

Dengeli ve düzenli beslenme; ilerleyen yaşlarda **obezite, diyabet, kalp-damar hastalıkları** gibi kronik rahatsızlıkların önlenmesinde kritik rol oynar.

Sağlıklı beslenen çocuklar daha dayanıklı, dirençli ve öğrenmeye açık olurken; yetersiz beslenme, yaşam boyu sürecek sağlık ve öğrenme kayıplarına yol açar.

### **Gizli Açlık ve Mikro Besin Eksiklikleri**

Türkiye’de çocuklar arasında “gizli açlık” — yani **mikro besin öğelerinin kronik düzeyde yetersiz alımı** — giderek yaygınlaşmaktadır.

Bu durum, yeterli kalori alınmasına rağmen **demir, çinko, iyot, folik asit** gibi yaşamsal öneme sahip besin öğelerinin eksikliği anlamına gelir.

Makarna, pilav ve ekmek gibi karbonhidrat ağırlıklı gıdalarla beslenen çocuklar, bu temel mikro besinlere yeterince erişememekte;

bu da **zihinsel kapasite düşüklüğü, dikkat eksikliği, öğrenme güçlüğü ve fiziksel gelişim geriliği** gibi sonuçlara yol açmaktadır.

Türkiye, **mikro besin öğelerini gıdalar yoluyla en az alan ülkelerden biridir.**

Uzmanlar, özellikle Türkiye’de yetiştirilen buğdayın **çinko açısından zenginleştirilmesi** gerektiğini vurgulamaktadır.

**Demir ve folik asit eksikliği**, çocuklarda kansızlık, halsizlik, dikkat dağınıklığı ve motivasyon kaybına neden olurken;

**iyot eksikliği** zihinsel gelişim düzeyini düşürmekte, **çinko eksikliği** ise boy uzunluğunun

sınırdan kalmasına, yani **bodurluğa** yol açmaktadır.

Bu tür yetersizliklerin en ağır sonucu, **geri döndürülemez bilişsel ve fiziksel gelişim kayıplarıdır**.

**Bodurluk (yaşa göre boy kısalığı) ve kavrukluk (yaşa göre kilo düşüklüğü)**, yetersiz beslenmenin en somut göstergeleridir.

Kavrukluk, çocuğun ideal kilo düzeyine ulaşamaması ve uzun süreli enerji eksikliğinin bir sonucudur.

Bu iki durum, yalnızca fiziksel görünümü değil; çocuğun **öğrenme kapasitesini, bağışıklık sistemini ve yaşam potansiyelini** doğrudan etkiler.

Bu bağlamda, mikro besin öğelerini çocuklara ulaştırmanın en etkili yollarından biri, **buğday ve süt ürünlerinin güçlendirilmesi** ve bu desteklerin **okul yemeği programları** aracılığıyla düzenli şekilde sağlanmasıdır.

Okul yemeği, çocukların her gün güvenilir, dengeli ve besleyici bir öğüne erişmesini sağlayarak gizli açlıkla mücadelenin en pratik aracıdır.

---

## **İki Uçlu Bir Kriz: Yetersiz Beslenme ve Çocukluk Obezitesi**

Günümüzde çocuklar hem **yetersiz**, hem de **sağlıksız** beslenme nedeniyle büyüme sorunları yaşamaktadır.

Bir yanda **bodurluk ve kavrukluk**, diğer yanda **çocukluk obezitesi**...

Bu tablo, çocukların iki uçlu bir **gelişim krizinin** içinde olduğunu göstermektedir.

**Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)** verilerine göre, 2035 yılına kadar dünya genelinde **400 milyona yakın çocuğun obeziteyle mücadele edeceği** öngörülmektedir.

Türkiye’de de özellikle kent yoksulluğunun yoğun olduğu bölgelerde, ucuz ve yüksek kalorili ancak besin değeri düşük gıdaların tüketimi artmakta; bu durum **eşzamanlı olarak hem açlık hem obezite krizini** beslemektedir.

Bu nedenle okul yemeği programları yalnızca yetersiz beslenmeyle değil, **obeziteyle mücadelede de** stratejik bir rol oynamaktadır.

Okulda verilen her sağlıklı öğün, çocuğun **gıdayla ilişkisini düzenler, doğru beslenme alışkanlıklarını** geliştirir ve **gıda okuryazarlığının** temellerini atar.

Çocukların erken yaşta bu alışkanlıkları edinmesi, hem bireysel sağlık hem de toplum sağlığı açısından uzun vadeli bir yatırımdır.

Okul yemeği, yalnızca karın doyurmaz; çocuklara doğru beslenmenin, dayanışmanın ve yaşam hakkının ne olduğunu öğretir.

Sonuç olarak, okul yemeği politikaları **beslenme yetersizlikleri ve obeziteyle mücadelede** yalnızca bir araç değil, **sağlıklı nesillerin yetişmesi için kamusal bir zorunluluk** olarak ele alınmalıdır.

### 2.3 Sosyal ve Duygusal Gelişim Açısından Okul Yemeğinin Önemi

Birlikte yemek yemek, yalnızca biyolojik bir eylem değil; **sosyalleşme, aidiyet ve vatandaşlık bilinci** kazandıran kültürel bir süreçtir.

Ücretsiz okul yemeği, çocukların aynı masada eşit biçimde buluşmasını sağlar — bu, **damgalanmayı ve ayrımcılığı azaltan** güçlü bir mekanizmadır.

Açlık duygusu, çocukta yalnızca fiziksel değil, **duygusal bir travma** yaratır: dışlanmışlık, utanç ve değersizlik hissi.

Oysa tok, paylaşılan, bir arada yemek yiyen çocuk; kendini **güvende, değerli ve toplumun bir parçası** olarak hisseder.

Bu da okulun, yalnızca bir eğitim kurumu değil, **toplumsal bütünleşme alanı** haline gelmesini sağlar.

---

### 2.4 Çocuk Yoksulluğu, Madde Bağımlılığı, Suça Sürüklenme ve Çeteleşme ile Mücadelede Okul Yemeğinin Önemi

Yoksulluk, yalnızca açlıkla değil; **çocuk işçiliği, erken yaşta evlilik, madde bağımlılığı, suça sürüklenme ve çeteleşme** gibi çok boyutlu sosyal risklerle de iç içedir.

Yetersiz beslenme ve yoksulluk, çocukları okuldan kopararak onları **riskli sokak ortamlarına ve istismara açık alanlara** sürükler.

Aç kalan çocuk, okuldan uzaklaşmakta; sokakta, informal işlerde ya da suç örgütlerinin etkisi altındaki yapılarda kendine “hayatta kalma” yolları aramaktadır.

**Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)’ın Kasım 2024 araştırmasına göre,** Türkiye’de **0–17 yaş arası 7,3 milyon çocuk yoksuldur**; bu, toplam çocuk nüfusunun **%31,3’üne** denk gelmektedir.

Bu çocukların **2 milyonu derin yoksulluk sınırında** olup, **beslenme, giyim, eğitim ve sağlık** gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır.

Yoksul çocukların dörtte biri **Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde** yaşamaktadır. Rapor ayrıca, **çocuk yoksulluğunun 2023’te %34,4’e ulaştığını** ve 2021’den bu yana bu oranın **istikrarlı biçimde arttığını** göstermektedir.

TEPAV, bu tabloyu yalnızca ekonomik bir kriz olarak değil;

**beslenmeden eğitime, madde bağımlılığından suça sürüklenmeye kadar uzanan bir halk sağlığı sorunu** olarak tanımlamaktadır.

Bu koşullarda büyüyen çocuklar için her bir sıcak yemek, yalnızca fiziksel bir gereksinim değil; **aidiyetin, güvenin ve toplumsal korumanın sembolüdür.**

Çocukların dilendirildiği, suçā karıştığı her durumu, onların “seçimi” olarak değil; **toplumun o çocuğa sunduğu imkân ya da imkânsızlıkların sonucu** olarak görmek gerekir.

**Ücretsiz okul yemeği**, bu açıdan yalnızca bir beslenme desteği değil; çocuğun okul ekosistemiyle kurduğu bağı güçlendiren, kendisine **değerli olduğunu hissettiren** ve onu **suçā sürükleyen çevrelerden uzaklaştıran** bir sosyal koruma aracıdır. Her gün düzenli olarak tüketeceği bir öğün yemeğin çocuğun iç dünyasında yarattığı güven, “ben de bu toplumun bir parçasıyım” hissi, **paha biçilemez bir değer** taşıır.

Dünya örnekleri de bu etkiyi doğrulamaktadır:

- **Kenya, şili ve Brezilya** gibi ölkelerde okul yemeği uygulamasıyla **okul terki ve çocuk suçluluğu oranlarında %20’ye varan düşüş** kaydedilmiştir.
- **ABD ve Birleşik Krallık**’ta yapılan araştırmalar, okulda düzenli yemek alan çocuklarda **madde kullanımına başlama yaşının geciktiğini, antisosyal davranışların azaldığını** ortaya koymuştur.
- **UNESCO (2022)** verilerine göre, yoksul bölgelerde ücretsiz yemek verilen okullarda **çeteleşme ve okul çevresi şiddeti vakaları %30 azalmaktadır.**

Aç bir çocuk kolayca istismar edilir; tok bir çocuk öğrenir, güvenir ve yaşamı inşa eder.

Ücretsiz okul yemeği, çocukları **sokaktan sınıfa, umutsuzluktan geleceğe** taşıyan bir köprüdür.

Bu politika, yalnızca eğitimi değil; **toplumsal barışı, güveni ve dayanışmayı** da besler.

Çünkü doyurulan her çocuk, yoksulluğun değil, **insanca yaşam hakkının** bir göstergesidir.

## **2.5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açıısından Okul Yemeğinin Önemi**

Ücretsiz okul yemeği, kız çocuklarının okullaşmasında kritik bir kaldıraç işlevi görür.

Dünya genelindeki uygulamalarda, okulda yemek verilen bölgelerde kız çocuklarının okula devam oranları **%15–25** oranında artmaktadır.

Bu farkın temel nedeni, birçok yoksul ailede kız çocuklarının **ev içi bakım veya gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesidir.**

Okul yemeği, bu baskıyı azaltarak kız çocuklarının **okula devamını ve başarı oranlarını artırır.**

Uzun vadede bu politika, **kadınların ekonomik ve toplumsal güçlenmesini** destekler ve toplumsal cinsiyet eşitliğini kalıcılaştırır.

---

## 2.6 Ekonomik Katkı ve Yerel Kalkınma

Okul yemeği programları yalnızca çocuklara değil, yerel ekonomiye de katkı sağlar. Yerel üreticilerden, kooperatiflerden ve kadın girişimlerinden tedarik edilen gıdalar; hem tarımsal üretimi canlandırır hem de kırsal istihdamı artırır.

Bu yönüyle okul yemeği politikası, sadece bir sosyal harcama değil; **ekonomik dönüşüm ve dayanışma yatırımı**dır.

---

## 2.7 Kamu Sorumluluğu ve Sosyal Devlet

Çocukların beslenme hakkı, bireysel değil; **kamusal bir yükümlölüktür**.

Bu hak, devletin ekonomik tercihleriyle değil, **insan hakları temelli sosyal politikalarıyla** güvence altına alınmalıdır.

Bugün Türkiye’de her çocuğın okulda bir öğün sağlıklı, ücretsiz yemeğe erişimi; hem **eğitimde fırsat eşitliğini** sağlamak, hem de **çocuk yoksulluğunun kuşaklar arası aktarımını kırmak** için en etkili yoldur.

## 3. Dünyada Okul Yemeği Uygulamaları ve İyi Uygulama Örnekleri

Okul yemeği programları, dünya genelinde yalnızca bir sosyal yardım aracı değil; çocukların gelişim hakkını, eğitimde eşitliği ve toplumsal refahı güçlendiren temel kamu politikalarından biridir.

Bugün 100’den fazla ülke, okul yemeğini eğitim sisteminin ayrılmaz bir bileşeni olarak uygulamakta; bu sayede yaklaşık **388 milyon öğrenciye** her gün düzenli biçimde beslenme desteği ulaştırılmaktadır.

Birçok ülke, bu politikayı anayasal düzeyde güvence altına almış ve eğitim sisteminin kalıcı bir unsuru hâline getirmiştir.

---

### 3.1 Hak Temelli ve Evrensel Modeller

Gelişmiş ülkelerde okul yemeği politikaları “muhtaçlara yardım” anlayışına değil, **her çocuğın temel hakkı** ilkesine dayanır.

Bu modellerde **evrensellik esastır**: gelir durumuna bakılmaksızın her çocuk okulda aynı masada, aynı yemeği paylaşır.

Bu yaklaşım, damgalanmayı önler, sosyal uyumu güçlendirir ve çocukların eşit yurttaşlık bilincini pekiştirir.

### Örnek uygulamalar:

- **Finlandiya (1948)** – Her öğrenciye ücretsiz, dengeli, kültürel olarak uygun öğün sağlanır. Yemekler belediyelerin denetiminde hazırlanır, okul kültürünün bir parçasıdır.
- **İsveç (1940’lar)** – 7–16 yaş arası tüm çocuklara ücretsiz, sağlıklı öğün verilir; menüler ulusal beslenme standartlarına göre planlanır.
- **Birleşik Krallık (2014)** – *Universal Infant Free School Meals* politikasıyla, ilkokulun ilk üç yılındaki tüm çocuklara ücretsiz sıcak öğün sunulur.
- **Fransa** – Devlet, kantin fiyatlarını gelir düzeyine göre düzenleyerek düşük gelirli çocuklara ücretsiz ya da düşük ücretli yemek sağlar.
- **Japonya** – “Shokuiku” beslenme eğitimi politikasıyla, okul yemeği sağlıklı yaşam kültürünün ve çevresel farkındalığın bir bileşeni hâline getirilmiştir.
- **Norveç, Danimarka ve Almanya** – Sağlıklı beslenme standartlarına dayalı okul yemekleri ile obezite, kansızlık ve gizli açlık oranlarında önemli düşüşler elde edilmiştir.

Bu ülkelerde okul yemeği programları yalnızca çocuk beslenmesini değil, **kamusal eşitliği ve demokratik toplumsal katılımı** güçlendiren bir hak politikası olarak tanımlanmaktadır.

---

### 3.2 Yerel Üretici Odaklı, Katılımcı ve Denetimli Modeller

Birçok ülke okul yemeğini yalnızca çocuk refahı değil; aynı zamanda **kırsal kalkınma, kadın emeği, yerel üretim ve topluluk dayanışması** politikalarıyla ilişkilendirmiştir.

### Örnek uygulamalar:

- **Brezilya – Yerel üretici odaklı kamusal model:**  
“Programa Nacional de Alimentação Escolar (PNAE)” kapsamında, tüm devlet okullarındaki her öğrenciye günde bir sağlıklı öğün sağlanır. Ürünlerin en az %30’u yerel küçük üreticilerden ve kadın kooperatiflerinden tedarik edilir. Program, devlet bütçesiyle finanse edilir ve “gıda egemenliği hakkı” ilkesine dayanır.
- **Şili – Kadın emeği ve sosyal eşitlik modeli:**  
1960’lardan bu yana yürütülen “Programa de Alimentación Escolar (PAE)”, ülke

genelinde uygulanır. Yemek üretim ve dağıtımında kadın istihdamı önceliklidir; kız çocuklarının okullaşma oranını yükseltmiştir.

- **Kenya – Yerel tedarik ve dijital denetim modeli:**  
2009’da başlayan “Home Grown School Meals Programme” yerel çiftçilerden tedarik sistemiyle yürütülür. Eğitim Bakanlığı ile Dünya Gıda Programı, süreci ortak bilgisayar sistemleriyle izler.
- **Hindistan – Topluluk temelli uygulama:**  
“Mid-Day Meal Scheme” her gün 120 milyondan fazla çocuğa ulaşır. Kadın grupları ve sivil toplum kuruluşları sürece aktif katılır; bu yönüyle demokratik katılımın güçlü bir örneğidir.
- **El Salvador, Tanzanya, Uganda, Malawi:**  
Eğitim bakanlıklarınca denetlenen merkezi modellerdir. Yerel üretici ağına dayalı uygulamalarla kansızlık ve bodurluk oranlarında ciddi düşüşler sağlanmıştır.
- **İtalya ve İspanya – Sağlıklı yaşam temelli modeller:**  
Menülerin besin değeri yüksek, kültürel olarak uygun ve sürdürülebilir ürünlerden hazırlanması yasal zorunluluktur.
- **ABD – Kalıcı kamu programı:**  
1946 tarihli Ulusal Okul Öğle Yemeği Yasası (NSLP) ile beslenme desteği örgün eğitimin daimi bir bileşeni hâline getirilmiştir.
- **Pakistan, Laos, Küba, Güney Kore ve Nijerya:**  
Okul yemeği programları ulusal kalkınma ve sosyal koruma planlarına entegre edilmiştir; yerel yönetimler programın planlama ve denetiminde aktiftir.

Bu ülkelerde denetim süreçleri, belediyeler, öğretmenler ve topluluk komiteleri tarafından yürütülmekte; **şeffaf veri sistemleri** ve **yerel denetim mekanizmalarıyla** programın sürekliliği güvence altına alınmaktadır.

---

### 3.3 Krizlere Dayanıklı Sosyal Politika ve Türkiye İçin Model Önerisi

#### Dayanıklılık ve Küresel İşbirliği

Pandemi, savaş ve iklim krizleri, okul yemeği programlarının yalnızca eğitim politikası değil; **gıda güvenliği ve halk sağlığı altyapısının** bir parçası olduğunu göstermiştir.

COVID-19 döneminde 370 milyon çocuk okul yemeğinden mahrum kalmış; birçok ülke acil önlem olarak gıda kolisi, nakit destek ve mobil yemek hizmetleri sağlamıştır.

Bu deneyim, okul yemeğinin **dayanıklılık temelli sosyal koruma sistemlerinin** vazgeçilmez bileşeni olduğunu ortaya koymuştur.

2021 yılında kurulan **Uluslararası Okul Yemeği Koalisyonu (School Meals Coalition)**, 90'dan fazla ülkeyi bir araya getirerek 2030 yılına kadar her çocuğun okulda en az bir sağlıklı öğüne erişimini hedeflemektedir.

Fransa, Brezilya ve Finlandiya'nın öncülüğündeki bu yapı, bilgi paylaşımı, finansman ve kapasite geliştirme desteği sağlamaktadır.

Türkiye'nin bu koalisyona katılımı, ulusal okul yemeği programının uluslararası normlarla uyumlu hale gelmesi açısından stratejik önem taşımaktadır.

---

### Türkiye İçin Model Önerisi

Türkiye'nin çocuklara ücretsiz okul yemeği politikası, **sosyal yardımdan değil, hak temelli kamusal sorumluluk anlayışından** beslenmelidir.

**1. Anayasal ve yasal güvence:**

Beslenme hakkı, eğitim hakkının parçası olarak anayasal düzeyde tanımlanmalı; okul yemeği kalıcı kamu yükümlülüğü hâline getirilmelidir.

**2. Evrensel erişim:**

Gelir, bölge ya da okul türüne bakılmaksızın her çocuğun bu haktan eşit biçimde yararlanması sağlanmalıdır.

**3. Yerel üretim ve kadın emeği:**

Tedarik zincirinin en az %30'u yerel üreticiler ve kadın kooperatiflerinden sağlanmalı; kırsal kalkınma desteklenmelidir.

**4. Denetim ve şeffaflık:**

"Ulusal Okul Yemeği Bilgi Sistemi (OYBİS)" kurulmalı; belediyeler, öğretmenler, veliler ve sivil toplumdan oluşan yerel denetim komiteleri aracılığıyla süreç izlenmelidir.

**5. Finansman:**

Merkezi bütçede "Okul Yemeği Fonu" oluşturulmalı; belediyeler ve kooperatifler destekleyici paydaş olarak dahil edilmelidir.

**6. Eğitim, sağlık ve sosyal politikalarla entegrasyon:**

Okul yemeği, yalnızca beslenme değil; **sağlık taramaları, beslenme eğitimi, hijyen ve çevre bilinciyle** entegre edilmelidir.

Menü planlaması beslenme uzmanlarınca yapılmalı, çocuklara **sağlıklı yeme**

**alışkanlıkları** kazandıracak pedagojik programlarla yürütülmelidir.

**Bu süreç aynı zamanda çocuklarda gıda okuryazarlığı bilincinin geliştirilmesine yönelik etkinliklerle desteklenmelidir.**

#### 7. **Politika sürdürülebilirliği ve uluslararası uyum:**

Türkiye, Uluslararası Okul Yemeği Koalisyonu'na katılarak küresel bilgi paylaşım ağının parçası olmalı; politika göstergeleri BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uyumlu hale getirilmelidir.

---

### **Sonuç**

Okul yemeği politikası, yalnızca çocukların açlığını gideren bir destek değil; **kamusal eşitlik, ekonomik adalet ve toplumsal dayanışma** için dönüştürücü bir araçtır.

Her çocuğun okulda doyduğu bir ülke, geleceğini adaletle kurar.

Türkiye'nin ulusal okul yemeği politikası, bir sosyal yardım değil; **kamusal yeniden inşaa projesi** olmalıdır.

### **4. Türkiye'de Mevcut Durum, Politika Gelişimi ve Uygulama Sorunları**

Türkiye'de çocukların ücretsiz ve sağlıklı beslenmeye erişimi, uzun yıllar boyunca **parçalı, geçici ve hedefli sosyal yardım modelleri** üzerinden yürütülmüştür.

Oysa bu alan, yardım mantığının ötesinde, **çocuk hakları ve kamu sorumluluğu** perspektifiyle ele alınması gereken bir sosyal politika alanıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından bu yana okul beslenmesi, dönemsel projelerle gündeme gelse de, bugüne kadar **ulusal ölçekte sürekli, evrensel ve hak temelli** bir programa dönüşmemiştir.

---

#### **4.1 Tarihsel Arka Plan, Mevcut Politikalar ve Uygulama Süreci**

Türkiye'de okul yemeği uygulamalarının temeli, **1940'lı yıllarda köy enstitüleri ve yatılı bölge okullarında** atılmıştır.

Bu kurumlarda öğrencilerin eğitim, barınma ve beslenme ihtiyaçları birlikte planlanmış; okul, aynı zamanda bir yaşam alanı olarak kurgulanmıştır.

**1940'lı yıllarda başlatılan “okul sütü” ve “okul yemeği kampanyaları”**, erken Cumhuriyet döneminin sosyal kalkınma vizyonunun önemli bir parçası olmuştur.

Ancak **1980 sonrası neoliberal dönüşüm süreciyle** birlikte, sosyal devletin yükümlülükleri giderek azalmış; kamusal hizmetler piyasalaşmış ve okulda beslenme politikaları **merkezi planlamadan uzaklaşarak**, yerel imkânlarla ve dönemsel bütçelere bağlı hale gelmiştir.

Bu dönemde okul beslenmesi, sosyal refah politikasından çok, **ailelerin bireysel sorumluluğu** olarak görülmeye başlanmıştır.

**2000’li yıllarda “Okul Sütü Programı”** yeniden başlatılmıştır. Örneğin 2017 yılında yaklaşık 32,000 okulda, 6 milyon öğrenciye, haftada 3 gün, 200ml ambalajlı süt dağıtımı yapılacağı duyurulmuştur. 2017 aralık ayında bir süt alım ihalesi yapılmış ve dağıtım yapılmış, ancak 2018 sonrası için yeni bir ülke geneli ihale duyurusu yapılmamıştır.

**2021-2022 Eğitim-Öğretim yılında** Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından, okul öncesi eğitimde şartları elverişsiz yerleşim yerlerinde ki çocuklara beslenme desteği sağlamak amacıyla pilot bir uygulama başlatılmıştır. **Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa’da 22 ilçede** belirlenmiş 15.920 çocuğa (bunlardan 6.266 sı yabancı uyruklu) okul yemeği uygulamaları ile beslenme desteği sağlanmıştır.

Bu uygulamanın **2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı** için yaygınlaştırılması hedefi ortaya konmuş, resmi kurumlarda 1.460.000 çocuğa beslenme desteği verilmesi hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda MEB tarafından haftanın beş günü bir öğün yemek verilmesi amacıyla birçok hazırlık yapılmış, **yemek-beslenme hazırlama ve dağıtım kılavuzları ve lojistik modeller** hazırlanmıştır.

[https://www.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2023\\_01/31113511\\_kYlavuz-beslenme.pdf](https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_01/31113511_kYlavuz-beslenme.pdf)

**2022- 2023 Eğitim-Öğretim Yılı 2. Dönemi** itibari ile genel uygulamaya geçilmiş, 81 ilde, tüm anaokulu ve bünyesinde anasınıfı bulunan okullarda ,hafta da 5 gün, ücretsiz kahvaltı öğünü okul yemeği olarak verilmeye başlanmıştır.

<https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-okul-oncesinde-haftada-5-gun-ucretsiz-yemek-uygulamasina-6-subatta-basliyor/2802137>

Öte yandan uygulama daha geniş bir sağlıklı beslenme politikasıyla da eş zamanlı yürütülmüş, örneğin “**Emine ERDOĞAN’ın himayesinde yürütülen okulumda sağlıklı besleniyorum programı**” tanıtımları çerçevesinde, “**anasınıfından liseye kadar öğrenciler için, günde en az bir öğün yemek ikram ediliyor**” şeklinde ifadeler yer almıştır . O dönem yayınlanan belge ve videolarda **bu programın iki yıl içinde 5.000.000 çocuğa ulaşması hedeflendiği** belirtilmiştir.

<https://sagliklibesleniyorum.meb.gov.tr/program-tanitimi/>

Ancak 2023 eylül ayında çıkarılan bir genelgeyle, ülke genelindeki bu uygulama yalnızca **afet bölgesindeki 11 il (Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya, Osmaniye, Gaziantep, Kilis, Adana, Diyarbakır, Şanlıurfa, Elazığ)** ile sınırlandırılmıştır.

Yaklaşık **6 ay süren** ve sıcak öğün içermeyen bu uygulama sonunda, **ulusal ölçekte tüm okul türlerine genişletilmesi beklenen bir kamusal hak**, coğrafi olarak daraltılmış, **geçici bir sosyal yardıma, hatta okulumda sağlıklı besleniyorum projesinde gördüğümüz hali ile “ikram anlayışına” dönüşmüştür.**

Bu tabloya birde, afet bölgesinde ders saatlerin **30 dk’ ya düşürülmesinin** bir sonucu olarak, okullar öğle saatlerinde sonlandırıldığından, **ücretsiz okul yemeği hakkı olan çocukların dahi bu haktan fiili olarak yararlanamadıklarını** eklemek gerekir.

Bugün itibari ile , Türkiye genelinde Özel Eğitim Uygulama Okullarında eğitim alan özel gereksinimli öğrenciler **bir öğün**, yatılı bölge okullarında okuyan öğrenciler ise **üç öğün okul yemeği hakkından yararlanmaktadır.** Ancak bu kapsam oldukça sınırlıdır.

**Türkiye’de özel eğitim kapsamında eğitim alan yaklaşık 750 bin öğrenciden yalnızca Özel Eğitim Uygulama Okullarında öğrenim gören 176.000’i ücretsiz okul yemeğinden yararlanabilmektedir.** Oysa aynı özel gereksinim tanısına sahip, fakat kaynaştırma yoluyla genel eğitim sınıflarında eğitim gören **404.905 öğrenci**, özel eğitim sınıflarında öğrenim gören **94.995 öğrenci**, evde eğitim hizmeti alan **12.133 öğrenci**, hastane sınıflarında eğitim alan **593 öğrenci** ve destek eğitim odalarından faydalanan **62.244 öğrenci** bu kapsama dâhil değildir. Eğitimde eşitlik iddiası, en dezavantajlı grupların beslenme hakkı bile tanınmadığında fiilen ortadan kalkmaktadır.

Benzer biçimde, **ülke genelindeki 219 Yatılı Bölge Ortaokulunda toplam 47.768 öğrenci bulunmakta; bunların yalnızca 22.543’ü yatılı statüde olup ücretsiz okul yemeği hakkından yararlanabilmektedir.** Geriye kalan **25.225 gündüzlü öğrenci** ise aynı okulun çatısı altında, aynı müfredatı takip etmesine rağmen bu haktan mahrum bırakılmaktadır. Lise düzeyinde yatılı bölge okullarına ilişkin güncel resmî veri bulunmamakla birlikte, bu kurumlarda da yalnızca yatılı statüdeki öğrencilerin ücretsiz yemek hizmetinden yararlanabildiği, gündüzlü öğrencilerin ise bu kapsama dâhil edilmediği bilinmektedir.

---

## Sonuç

Türkiye’de okul yemeği politikaları tarihsel olarak sosyal devlet anlayışının bir parçası olarak doğmuş, ancak zamanla kamusal bir hak olmaktan çıkarılarak sosyal yardım mantığına indirgenmiştir. Bugün ücretsiz okul yemeği uygulaması, yalnızca belirli okul türleri ve coğrafi bölgelerle sınırlı bir biçimde yürütülmektedir.

Eğitim hakkı, yalnızca sınıfa erişimle değil, **sağlıklı bir yaşam ve öğrenme ortamına erişimle** mümkündür. Dolayısıyla ücretsiz okul yemeği, pedagojik bir destek değil, sosyal devletin çocuklara karşı sorumluluğudur. **Türkiye’nin geleceği için, bu hakkın tüm öğrencilere –özellikle de dezavantajlı gruplara– eşit biçimde sunulması, kapsayıcı ve adil bir eğitim politikasının en temel gereğidir.**

---

### 4.2 Kurumsal ve Hukuki Eksiklikler

Türkiye’de beslenme ve içilebilir su hakkı, **anayasal düzeyde açık biçimde tanımlanmış değildir.**

1961 Anayasası’nda yer alan “gıda hakkı” ifadesi, 1982 Anayasası’ndan çıkarılmış; bu durum devletin doğrudan yükümlülüğünü zayıflatmıştır.

Bugün ‘ücretsiz okul yemeği’ ne ilişkin açık bir yasal düzenleme bulunmadığından, yürütülen tüm uygulamalar **yönetmelik veya genelge düzeyinde** kalmaktadır.

Bu da politik sürekliliği imkânsız hale getirmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde **Beslenme Genel Müdürlüğü** veya benzeri bir kurumsal yapı bulunmadığı için;

**gıda güvenliği, menü planlaması, lojistik, su altyapısı ve denetim** konuları farklı birimlere dağılmıştır.

Bu da hesap verebilirliği ortadan kaldırmakta ve bütüncül bir “**okul beslenmesi politikası**” oluşturmayı zorlaştırmaktadır.

---

### 4.3 Bütçe, Öncelik ve Siyasal Tercihler

Çocukların beslenmesi, Türkiye’de hiçbir zaman **kalıcı bir kamu yatırımı** olarak görülmemiştir.

Eğitim bütçesinden bu alana ayrılan pay **yok denecek kadar azdır** ve kamusal kaynaklar çoğu zaman **kısa vadeli sosyal yardımlara** yönlendirilmektedir.

Bu nedenle **beslenme hakkı**, hak temelli değil, yardım temelli bir anlayışla ele alınmaktadır.

**PISA raporları**, öğrenci başına yapılan kamu harcamasının başarı oranlarını ne kadar etkilediğine dair önemli referanslar sunmaktadır.

**OECD ülkeleri arasında son sıralarda yer alan Türkiye**, eğitim için ayrılan kaynak bakımından **Meksika'nın dahi gerisindedir**.

Bir ülkede **gayrisafi millî hasıla** artsa bile, **gelir eşitsizliği yüksek** olduğu sürece çocukların “iyi olma” göstergeleri düşük kalmaktadır.

Eğitim harcamalarının **etkin ve adil dağıtımı**, öğrenci başarı oranlarını doğrudan yukarı çeker.

Burada belirleyici olan, ülkelerin izlediği **yeniden dağıtımçı eğitim harcamalarıdır**.

Araştırmalar, ülkeler arasındaki başarı farklarının yaklaşık **%94'ünün kamuya yönelik sosyal politikalarla** açıklanabileceğini göstermektedir.

OECD kriterlerine göre, Türkiye'deki **devlet ilköğretim okulları fiilen “yarı özel” statüde** faaliyet göstermektedir.

Bu durum, yoksulluk derecesine bakılmaksızın tüm devlet okulları için geçerlidir.

Türkiye'de **devletin tamamen finanse ettiği tam kamusal okul modeli kalmamıştır**.

OECD, bu farkı şöyle açıklar:

Eğer devletin bir okula yaptığı sabit harcama, o okulun toplam masraflarının **%50'sinden azsa**, bu kurum “yarı özel” statüsündedir.

Dolayısıyla Türkiye'deki devlet okulları, **devlete bağlı özel kurumlar** haline gelmiştir.

Bu tablo, eğitimdeki sınıfsal farklılıkların yalnızca gelirle değil, **kamusal yatırım düzeyiyle** de belirlendiğini göstermektedir.

**Bir ülkede bir çocuk sabah aç karnına okula giderken, diğeri özel okulda üç çeşit yemek yiyorsa, bu durum ekonomik değil, politik bir tercihtir.**

Eğitimde fırsat eşitliği sofrada başlar; okul yemeği, bu eşitsizliği dönüştürmenin en etkili aracıdır.

---

#### 4.4 Uygulamadaki Yapısal Sorunlar

Bugün Türkiye'deki devlet okullarının önemli bir kısmı fiilen “yarı özel” statüdedir.

Okulların büyük bölümü, yemek, temizlik, bakım ve donanım gibi temel giderlerini **veli katkıları** veya **yerel desteklerle** karşılamak zorundadır.

Bu durum, kamusal eğitimi fiilen özelleştirmiştir.

Eğitimde fırsat eşitliği yalnızca ücretsiz kitap dağıtılmasıyla, onun dışındaki tüm eğitim giderlerinin velilerin üzerine kalmasıyla sağlanamaz.

---

#### 4.5 Sosyal Etkiler ve Kamu Algısı

Son yıllarda **sivil toplum kuruluşları, eğitim sendikaları ve yerel yönetimler**, okul yemeği hakkının bir kamu politikası olarak benimsenmesi yönünde önemli çalışmalar yürütmektedir.

“**Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu**” gibi oluşumlar, bu politikanın bir **hak temelli sosyal politika** olarak tanımlanması gerektiğini savunmakta ve ulusal düzeyde mevzuat çağrısı yapmaktadır.

Toplumda yürütülen anketler, halkın büyük çoğunluğunun **çocuklara ücretsiz okul yemeği verilmesini desteklediğini** göstermektedir.

Bu durum, konunun sadece bir sosyal yardım değil, **ortak bir toplumsal uzlaşma alanı** haline geldiğini ortaya koymaktadır.

---

#### 4.6 Sonuç: Kamusal Sorumluluk ve Siyasi İrade

Ücretsiz okul yemeği politikası, teknik bir gıda programı değil, **demokratik bir toplumun vicdan testidir**.

Bir ülke, çocuklarını doyuramıyorsa sosyal adaletten söz edemez.

Beslenme hakkı, yardımlarla değil, **anayasal güvenceyle** tanımlanmalıdır.

Devletin, her çocuğun **sağlıklı beslenme ve temiz su hakkını** garanti altına alması; bunu **siyasi dönemlerle sınırlı olmayan kalıcı bir kamu politikası** haline getirmesi zorunludur. Aksi halde çocuk yoksulluğu, eğitim eşitsizliği ve sağlık sorunları birbirini beslemeye devam edecek;

en kırılgan kesim olan çocuklar, **en sessiz biçimde mağduriyet yaşamayı sürdürecektir**.

#### 5. Türkiye’de Okul Yemeği: Bir Hak Olarak Mücadelenin Gelişimi ve Bugün Geldiği Nokta

Türkiye’de **okul yemeği hakkı** için yürütülen mücadele, 2008 yılından bu yana **sivil toplum, sendikalar, akademi ve kamuoyu** tarafından kararlılıkla sürdürülmektedir.

Çocukların **beslenme hakkının kamusal bir sorumluluk olarak tanınması** yönündeki talepler, zamanla **toplumsal ve politik bir gündem** haline gelmiştir.

Ancak bu konuda **henüz kat edilmesi gereken uzun bir yol** vardır; her çocuğun okulda sağlıklı ve ücretsiz bir öğüne erişimi hâlâ kalıcı bir kamu politikası haline gelmemiştir.

Bu nedenle mücadele, geçmişin birikimiyle birlikte **geleceğe uzanan bir toplumsal hareketin** parçası olarak sürmektedir.

---

### 5.1. Meclis Gündemi ve Siyasi Süreç

2022 yılından bu yana daha görünür hale gelen bu talep doğrultusunda, 2008 yılından bugüne kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde **25 kanun teklifi, 55 soru önergesi ve 15 araştırma önergesi** verilmiştir.

Bu önergelerin büyük bölümü cevapsız kalmış veya yalnızca “bilgiye not edildi” şeklinde geçirilmiştir.

En güncel girişimlerden biri, **8 Eylül 2025** tarihinde **CHP Milletvekili** ve DEVA Partisi kurucusu, **Tekirdağ Milletvekili Cem Avşar** tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan “Milli Eğitim Okulları'nda Her Gün Bir Öğün Ücretsiz Yemek Verilmesine İlişkin Kanun Teklifi” dir.

Bu teklif, çocukların yeterli ve dengeli beslenmesini anayasal bir hak olarak tanımlamayı ve her öğrenciye günlük bir öğün ücretsiz yemek sağlanmasını öngörmektedir.

**2022 Eylül** ayında **Türkiye İşçi Partisi İstanbul Milletvekili Sera KADIGİL' in TBMM' nde** verdiği Kanun Teklifi ise şu şekildedir.

**EK MADDE 5** - Tam gün eğitim veren devlet okullarında 1 öğün olacak şekilde öğrencilere ücretsiz gıda desteği sağlanır. Ayrıca tüm devlet okullarında, öğrencilerin sınırsız temiz suya ücretsiz bir şekilde erişebilmeleri için gerekli önlemler alınır. Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Hazine ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelik ile belirlenir.”

**Emek Partisi Gaziantep Milletvekili Sevdâ Karaca, 2023 Eylül** MEB tarafından yayınlanan kısıtlayıcı genelge üzerine; bir öğün ücretsiz ve sağlıklı yemek verilmesi talebinin üniversal (evrensel) bir uygulama yerine yalnızca okul öncesi eğitim kurumları veya deprem bölgesindeki okullarla sınırlı tutulması konusundaki çelişkiyi gündeme getirmiştir. Karaca, bu kısıtlamanın gerekçelerini ve kalıcı bir kamusal politika haline getirilmemesinin nedenlerini sorgulayan bir soru önergesi vermiştir.

**Kasım 2024** tarihinde **CHP İstanbul Milletvekili Suat Özçağdaş'ın** ilk imzacısı olduğu, devlet okullarında “öğle yemeği ücretsiz verilmesi” ve “temiz suya erişimin” güvence altına alınması amacıyla bir kanun teklifi sunulmuştur. Özgür Yıldızlı (CHP Kocaeli), Nermin Yıldırım Kara (CHP Hatay), Hikmet Yalım Halıcı (CHP Konya, )Ömer Fethi Gürer (CHP Niğde) imzacıları olduğu kanun teklifinin gerekçesinde “Türkiye’de okula aç giden öğrenciler var”, “kantinlerde sağlıklı gıdaya erişilemiyor”, “temiz su konusunda okullarda sorunlar var” gibi ifadeler yer alıyor.

**CHP İstanbul Milletvekili Ali GÖKÇEK 15 Nisan 2025** tarihinde verdiği Teklif metninde “ilkokuldan liseye kadar devlet okullarındaki tüm öğrenciler için bir öğün ücretsiz yemek verilmesi” öngörülüyor.

Bu girişimler, okul yemeği meselesinin artık yalnızca **sosyal yardım ya da geçici destek değil, çocuk hakları, sosyal adalet ve eğitimde eşitlik** ekseninde politik bir talep haline geldiğini göstermektedir.

---

## 5.2. Bilimsel Katkı ve Referans Çalışmalar

Türkiye’de bu konuda yapılan ilk kapsamlı ve sistematik akademik çalışma, 2011 yılında **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu** bünyesinde hazırlanan “**Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği Sağlamak Mümkün mü? Farklı Ülke Modelleri ve Türkiye’ye Yönelik Öneriler**” başlıklı rapordur.

Bu çalışma, hâlâ güncelliğini koruyan **önemli bir referans** niteliğindedir ve Türkiye’de okul yemeği hakkı tartışmalarının **bilimsel zeminini** oluşturmuştur.

Ayrıca **Menekşe Tokyay’ ın 2025’te yayımlanan “Karnım Zil Çalıyor: Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği”** adlı kitabı, konuya **politika analizi, uluslararası deneyimler ve savunuculuk perspektifiyle** yaklaşmakta; Türkiye’de bu alandaki tartışmalara **değerli bir katkı** sunmaktadır.

---

## 5.3. Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu’ nun Kuruluşu

Türkiye’de okul yemeği hakkı mücadelesi, 2024 yılı itibarıyla **kurumsal bir zemine** kavuşmuştur.

**Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu**, 2 Mart 2024’te İstanbul’da düzenlenen bir basın toplantısıyla kuruluşunu ilan etmiştir.

Koalisyonun kuruluş fikri, **SİTA Politik Danışmanlık kurucusu ve siyasal iletişim uzmanı Suat Özçelebi** tarafından yazılan “**Karnım Zil Çalıyor**” kitabının önsözünde, **Derin Yoksulluk Ağı Kurucusu Hacer Foggo** ve **Veli-Der Başkanı Ömer Yılmaz’ın** yürüttüğü görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Koalisyonun temel amacı; **her çocuğun okulda sağlıklı, ücretsiz bir öğün yemeğe ve içilebilir temiz suya erişim hakkını güvence altına almaktır.**

## Koalisyonun Temel Bileşenleri

- Türk Tabipleri Birliği (TTB)
- Derin Yoksulluk Ağı
- Veli-Der (Veliler Dayanışma Derneği)
- TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği)
- Gıda Mühendisleri Odası
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)
- BAYETAV
- Eğitim-Sen, Eğitim-Der
- Akademisyenler, halk savunucuları, yazarlar ve gazeteciler

Bu geniş bileşen yapısı, **sağlık, eğitim ve sosyal adalet alanlarını** bir araya getirerek çocukların kamusal beslenme hakkı konusunda güçlü bir savunuculuk platformu oluşturmuştur.

---

## 5.4. “Ücretsiz Okul Yemeği Hemen Şimdi” Çalıştayı

Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu, 21–22 Eylül 2024 tarihlerinde Ankara’da “**Ücretsiz Okul Yemeği Hemen Şimdi**” başlığıyla iki gün süren kapsamlı bir çalıştay düzenlemiştir.

Çalıştayı amacı; **çocuk yoksulluğu, eğitimde eşitsizlik, kamusal beslenme politikaları, yerel yönetimlerin rolü ve sosyal devletin sorumluluğu** üzerine ortak bir yol haritası oluşturmaktır.

### Çalıştay Raporunun Temel Bulguları

- Okul yemeği bir **hak**, bir **sosyal politika** ve **toplumsal eşitlik** aracıdır.
- Temiz içme suyu, beslenme hakkının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmalıdır.
- Bütçe ayrılmaması, teknik değil **politik bir tercihtir**.
- Sağlıklı beslenme, akademik başarı ve bilişsel gelişim için zorunludur.
- Okul terkleri beslenme yetersizliğiyle artmakta, düzenli yemek programı devamsızlığı azaltmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği, okul yemeğiyle güçlenmektedir; kız çocuklarının okullaşması desteklenmektedir.
- Gıda güvenliği ve yerel üretim, programların sürdürülebilirliğinde kilit rol oynamaktadır.
- Yasal dayanak olarak okul yemeği hakkı, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmalıdır.

## Çalıştay Talepleri

- Ücretsiz okul yemeği tüm çocuklar için **kamusal bir hak** olarak uygulanmalıdır.
- MEB bünyesinde **Beslenme Genel Müdürlüğü** kurulmalıdır.
- Uygun okullarda **yemekhane**, uygun olmayanlarda **merkezi mutfak modeli** oluşturulmalıdır.
- Çocukların temiz içme suyuna erişimi güvence altına alınmalı, **toksik kirlilik kontrolü** sağlanmalıdır.
- Programlar **yerel üreticileri, kadın istihdamını ve kooperatifleri** desteklemelidir.
- Okul yemeği ve sağlıklı beslenme eğitimi, **müfredata entegre edilmelidir**.
- Denetim süreçleri **şeffaf ve katılımcı** olmalıdır.

Bugün itibarıyla **İstanbul, Ankara, İzmir ve Hatay'da** bölgesel okul yemeği koalisyonları kurulmuş ve aktif biçimde çalışmalarını sürdürmektedir.

12 Kasım 2024 tarihinde, TBMM'de bütçe görüşmeleri sırasında Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı önünde

**“Okul Yemeğine Bütçe Ayrılsın!”** talebiyle bir basın açıklaması yapılmıştır.

Koalisyon, milletvekilleriyle görüşmeler, medya kampanyaları ve kamuoyu bilgilendirme faaliyetleri yürütmekte;

**“Tüm Kamu Okullarındaki Çocuklarımıza Sağlıklı, Besleyici, Ücretsiz Okul Yemeği ve İçilebilir Temiz Su Verilmesini Talep Ediyorum”** başlıklı

**destek deklarasyonu kampanyası ile** kurum, kuruluş ve bireylerden geniş bir toplumsal destek sağlamıştır.

---

## 6. Sonuç ve Politika Önerileri

### 6.1. Çocukların Beslenme Hakkı: Toplumsal Bir Sorumluluk Alanı

**Okul yemeği hakkı**, yalnızca açlıkla mücadele değil; çocukların **eğitimde fırsat eşitliği**, **sağlıklı gelişim** ve **toplumsal adalet** açısından temel bir kamusal sorumluluktur.

Araştırmalar, **çocuk yoksulluğu** ve **beslenme yetersizliğinin**, eğitim performansı ve sosyal uyum üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle ücretsiz okul yemeği, **sosyal yardım** değil, **çocukların gelişim hakkı ve kamusal eşitlik** ilkesinin bir gereğidir.

Her çocuğun okulda yeterli ve dengeli beslenmeye erişimi, yalnızca bireysel refahın değil, **toplumsal refahın da ön koşuludur**.

Bir ülkenin çocuklarını doyurma kapasitesi, onun **adalet ve demokrasi düzeyinin aynasıdır**

---

## 6.2. Kamu Politikasında Kalıcılık ve Bütüncül Yaklaşım

Türkiye’de farklı dönemlerde yürütülen sınırlı kapsamlı ücretsiz yemek uygulamaları, önemli başlangıçlar olsa da **süreklilik ve eşitlik** açısından kalıcı bir dönüşüm yaratamamıştır.

**6 Şubat 2023 depremleri sonrası uygulanan kısa süreli okul yemeği programı**, bu konunun geçici değil, **kalıcı bir kamu politikası** olması gerektiğini açık biçimde ortaya koymuştur.

**Çocukların sağlıklı beslenme ve temiz suya erişim hakkı**, sosyal devletin asli görevidir. Bu kapsamda temel politika önerileri şunlardır:

- **Ulusal bir “Okul Yemeği Yasası”** çıkarılmalıdır.
- **Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Beslenme Genel Müdürlüğü** kurulmalıdır.
- **Yerel üretici ve kadın kooperatifleri desteklenmeli**, merkezi mutfak modelleriyle entegrasyon sağlanmalıdır.
- Her okulda **içilebilir temiz suya erişim** güvence altına alınmalıdır.
- **Program finansmanı ve denetimi**, şeffaf ve katılımcı mekanizmalarla yürütülmelidir.

Bu adımlar yalnızca beslenme sorununa değil; **okul terkleri, sağlık eşitsizlikleri ve toplumsal dışlanmaya** da kalıcı çözümler getirecektir.

---

## 6.3. Toplumsal ve Politik Gündemde Ortak Bir Talep

Bugün **ücretsiz okul yemeği, akademi, sendikalar, yerel yönetimler ve geniş halk kesimlerinin** ortak talebine dönüşmüştür.

2024 yılı bütçe görüşmeleri sürecinde bu konu, ilk kez **eğitim politikalarının merkezinde** yer almıştır.

Bu durum, çocukların beslenme hakkının artık **insani bir çağrı değil, kamusal politika ve bütçe önceliği** olduğunu göstermektedir.

Toplumun farklı kesimlerinden yükselen bu talep, Türkiye’de **sosyal devlet ilkesinin yeniden inşası** için tarihi bir fırsattır.

Her çocuğun okulda **sağlıklı, besleyici bir öğün yemeğe** ve **temiz suya erişimi**, yalnızca bugünün değil, **geleceğin de güvencesidir**.

Bu raporun temel önerisi, çocukların beslenme hakkını **evrensel, sürdürülebilir ve hak temelli bir kamu politikası** olarak güvence altına almaktır

## Kaynakça / Referanslar

Aşağıdaki kaynaklar, rapordaki tespit ve önerilerin dayandığı temel çalışmaları ve resmi belgeleri temsil eder.

- **Birleşmiş Milletler** (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* — Md. 24, 27.
- **Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu** (2011). *Devlet İlköğretim Okullarında Ücretsiz Öğle Yemeği* (2025). *Karnım Zil Çalıyor: Bir Hak Olarak Ücretsiz Okul Yemeği*
- *emeği Sağlamak Mümkün mü? Farklı Ülke Modelleri ve Türkiye'ye Yönelik Öneriler.*
- **Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu** (2024). *“Ücretsiz Okul Yemeği Hemen Şimdi” Çalıştayı Sonuç Raporu.*
- **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı** (2023–2028). *Çocuk Hakları Strateji Belgesi.*
- **Millî Eğitim Bakanlığı** (08.09.2023). *Deprem Bölgesinde Beslenme Desteği Verilmesi Genelgesi* (E-90812931-841.02.01-83333461).
- **UNICEF** (çeşitli yıllar). *Okul Çağı Çocuklarında Beslenme ve Eğitim Göstergeleri; Child Poverty* raporları.
- **WFP / World Food Programme** (2021–2025). *State of School Feeding Worldwide; School Meals Coalition* belgeleri.
- **OECD / PISA** (çeşitli yıllar). *PISA Results; Education at a Glance*; öğrenci başına harcama ve başarı ilişkisi göstergeleri.
- **ILO** (2022). *Child Labour: Global Estimates* — Eğitim ve sosyal koruma etkileşimi.
- **DSÖ / WHO** (2023–2024). *Childhood Obesity Atlas*; beslenme yetersizlikleri ve obezite projeksiyonları.
- **TEPAV** (2024). *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu* bulguları ve değerlendirmesi.
- **Millî Eğitim Bakanlığı** (MEB). (2023). *Okul Öncesi Eğitimde Ücretsiz Yemek Uygulaması Kılavuzu.* [https://www.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2023\\_01/31113511\\_kYlavuz-beslenme.pdf](https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_01/31113511_kYlavuz-beslenme.pdf)
- **Anadolu Ajansı** (AA). (2023, Şubat 6). *MEB okul öncesinde haftada 5 gün ücretsiz yemek uygulamasına başlıyor.* <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/meb-okul-oncesinde-haftada-5-gun-uccretsiz-yemek-uygulamasina-6-subatta-basliyor/2802137>
- **MEB** (2023). *Okulumda Sağlıklı Besleniyorum Programı Tanıtımı.* <https://sagliklibesleniyorum.meb.gov.tr/program-tanitimi/>
- **Millî Eğitim Bakanlığı**. (2023). *2023/28 Nolu “Afet Bölgesinde Eğitim Hizmetleri” Genelgesi.* <https://www.meb.gov.tr/>
- **MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü**. (2024). *2024 Eylül itibarıyla özel eğitim öğrenci verileri.*
- **Yatılı Bölge Ortaokulları Genel Müdürlüğü** (YBO). (2024). *Mevcut Durum Raporu.* <https://ybo.meb.gov.tr/www/mevcut-durum/icerik/30>